

En ubehagelig bok for mange: Slik var marxistenes vei til Quisling

100304
Morgenbladet
25/10 - 1983

Øystein Sørensens bok «Fra Marx til Quisling» er en beretning om ledende norske marxister som sluttet opp om Nasjonal Samling.

Av Chr. Christensen

Dette er en ubehagelig bok – for mange. Forfatteren kaller bokens innledning for: «Fem store overløpere», og det er disse fem menneskers ideologiske synspunkter, handlinger og skjebne boken er vevet rundt, men den viser også at overgang fra sosialisme og marxisme til nasjonal-sosialisme ikke var så ganske ualmindelig.

Ved et Kompani Linge-jubileum sa Alv Fostervold, som da var forsvarsminister: «Det var ikke generalenes krig, det var ikke soldatenes krig – det var hele folkets krig». Fostervold var gutt under krigen, og siden han bodde på Møre hadde han kanskje en følelse av at «hele folket reiste seg til motstand». Hadde han fått anledning til å lese Øystein Sørensens bok før han holdt sin Kp. Lingetale på Akershus slott, ville han nok formulert seg noe anderledes.

Quislings menn

De fem politikere forfatteren karakteriserer som renegater er følgende:

Eugene Olaussen

Olaussen var ingen smågutt i det radikale Norge, han deltok i Kominterns tredje kongress sommeren 1921, han ble stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet, og senere for NKP. Han er kalt for Norges første kommunist.

Sverre Krogh

Krogh var formann i AUF, redaktør av ungdomsforbundets avis «Klassekampen», ble redaktør i Arbeiderpartiets nest største avis i mellomkrigsårene – «Arbeidet» i Bergen, og stortingsmann for Arbeiderpartiet og NKP.

Albin Eines

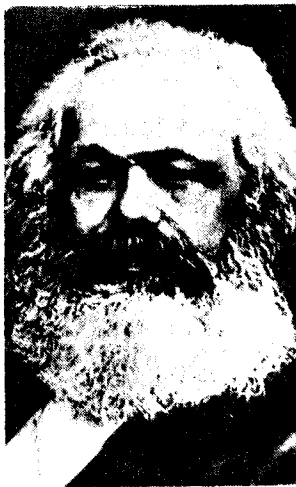
Eines redigerte «Ny Tid» i Trondheim, Vest-Finnmarkens Arbeiderblad og Norges Kommunistiske Partis hovedorgan «Norges Kommunistblad».

Håkon Meyer

Meyer var den første formann i Arbeiderpartiets ungdomsforbund etter bruddet med Komintern i 1923. Dengang skrev han: «Den sydtyske fascistbevegelse som har samlet seg under Hitlers førerskap i en «nasjonal-socialistisk» militærbevegelse, har med all ønskelig tydelighet gitt tegnet paa sitt reaksjonære innhold ved å sette det antisemitiske hakekors i sine faner».

Halvard Olsen

Olsen var formann for «Jern- og metall» i syv år fra 1918 og derefter formann i LO gjennom 10 år.

Karl Marx var en kilde til inspirasjon for mange norske sosialister.

Øystein Sørensen forteller i sin bok om hvorfor mange av dem havnet hos Quisling – .

Mange spørsmål

«Hvordan kunne det ha seg», spør Øystein Sørensen, «at folk som var høyt skolerte marxister, folk som var blant de fremste ledere for arbeiderbevegelsen i Norge, folk som tusener av arbeidere og intellektuelle så opp til som revolusjonære idealer – hvordan kunne det ha seg at slike folk havnet i Quislings leir?» Forfatteren tilføyer: «Noe helt tilfredsstillende svar vil vi kanskje aldri få. Til nå er det heller ikke særlig mange som har vært interessert i å gi noe fyldig og utdypende svar. De fem renegatene er lite tilfredsstillende behandlet i arbeiderbevegelsens memoarlitteratur og mere eller mindre offisiell historieskrivning. Det er en tendens til å se på dem med dårlig skjult motvilje, til å glemme eller nedvurdere det de gjorde før 1940, til å skyve under matten eller for-dømme i korte og skarpe ordelag det de gjorde etter 9. april 1940, og så være ferdig med saken. Vi kan kanskje si at de ikke bare er renegater, de er også arbeiderbevegelsens dårlige samvittighet.

Nasjonalsosialister

Forfatteren Øystein Sørensen legger vekt på at NS var et nasjonalsosialistisk parti. Han skriver: «Når det gjelder overgang fra Karl Marx' lære til Vidkun Quisling, skulle man tro saken var grei: Marxistene og nasjonalsosialistene betraktet hverandre som dødsfiender og ideologiske hovedmotstandere. Men var det så enkelt for dem som gikk fra Marx til Quisling? Ga de opp alle sine tidligere idéer på dagen?

Nasjonal Samling kalte seg et nasjonalsosialistisk parti under krigen. Men det har vært påfallende liten interesse for å undersøke om det var strømninger i partiet som la vekt på det «sosialistiske» element i nasjonalsosialismen. I et nytt standardverk om NS, Den norske nasjonalsosialismen av Hans Fr. Dahl, Bernt Hagtvedt og Guri Hjeltnes, heter det eksempelvis ganske enkelt at NS fremstod som «uttalt antisosialistisk».

Men i siste del av denne boken vil jeg vise at det tvert i mot fantes en klart uttalt sosialis-

også fordi han riper opp i at det såvel innen LO som Oslo Arbeiderparti ikke var få som mente «arbeiderbevegelsen måtte frigjøre seg fra bindingen til regjeringen Nygaardsvold, og at Arbeiderpartiet måtte reise krav om å få politisk innflydelse i den del av landet som var okkupert.» (Dette var i forvirringens sommer – 1940).

Folk og land

Jeg tror imidlertid boken også er adskillig ubehagelig for kretsen rundt avisen «Folk og Land». Den består av tidligere NS-medlemmer, som ganske utvilsomt ville vært medlemmer av Nasjonal Samling selv i dag hvis partiet ikke var blitt forbudt. Denne krets poengterer at NS var et nasjonalt (nasjonalistisk) parti, og at hverken deres fører eller de selv var nasjonalsosialister. Langt på vei forstår jeg dem, fordi nasjonalsosialist er synonymisert med «nazist» og dermed gis NS en underbruksstatus, fremstilles som en slags underavdeling av Adolf Hitlers NSDAP. «Folk og Land»-kretsen hevder at NS i okkupasjonsårene i første rekke var et bolverk mot okkupasjonsmakten, der Herr Reichskommissar og fortyskning. Dette skal jeg ikke gå inn på her, men jeg formoder at Øystein Sørensens bok lite «passer» Folk og Land-kretsen, og jeg er spent på avisens behandling av boken.

Jeg håper jeg får anledning til å komme tilbake til akkurat det.

Sosialist sjef

Forfatteren lykkes etter min oppfatning i stor grad med å påvise sosialistiske, sterkt anti-kapitalistiske sider ved «det statsbærende parti». Som eksempel nevner han det i dag for mange eiendommelige at en mann som Odd Melsom etter å ha gitt til kjenne sin sosialistiske overbevisning, kunne bli Fritt Folks sjefredaktør. Melsom fylte Nasjonal Samlings hovedorgans ledere med sprogbruk, fremholder Sørensen.

Jeg åpnet denne kommentar med at «Fra Marx til Quisling» er en ubehagelig bok for mange. Det er den utvilsomt for «venstresida» fordi forfatteren påviser at det ikke bare var fem mere eller mindre tilfeldige «overløpere», men adskillig flere. Samt